

ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА
УНИЈА ЗА КУЛТУРА НА ВЛАСИТЕ ОД
МАКЕДОНИЈА

ЗБОРНИК
НА ТРУДОВИ ОД МЕЃУНАРОДНИОТ
НАУЧЕН СИМПОЗИУМ

„ВЛАСИТЕ НА БАЛКАНОТ“
ОДРЖАН НА 09-10 НОЕМВРИ 2001 ВО СКОПЈЕ

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

94 (=135.1:497) (063)

МЕЃУНАРОДЕН научен симпозиум „Власите на Балканот“
(2001;Скопје)

Зборник на трудови од Меѓународниот научен симпозиум
„Власите на Балканот“, одржан на 09-10 ноември 2001 во Скопје. -
Скопје: Унија за Култура на Власите од Македонија: Институт за
национална историја, 2002. - 216 стр. ; 20 см.

фусноти кон текстот. - Белешки кон одделни трудови

ISBN 9989-895-43-0

1. Дополн. насл.

а) Власи на Балкан - Историја - Собири

COBISS-ID 51562506

СКОПЈЕ 2002

Теде КАЈ,
Институт за географија на Универзитетот Минстер, Германија

МЕГЛЕНСКИТЕ ВЛАСИ (МЕГЛЕНОРОМАНИ) И ИСЛАМОТ: СЕЛОТО НОТИ (Н`ТИ/НОТИЈА) ВО МЕГЛЕН И НОТИЈЦИТЕ ВО ДЕНЕШНА ТУРЦИЈА

Мегленските Власи или Мегленороманите се самостоен огранок на балканските Романи, којшто врз основа на филозофски, културни и историски дадености не се прибројува кон Ароманите. Додека нивните соседни народи за двете групи употребуваат туѓа ознака (*Власи*), во научната лингвистичката употреба се прави разлика меѓу *Аромани* и *Мегленоромани*. Мегленороманскиот јазик покажува суштествено повеќе заеднички допирни точки со романскиот отколку со ароманскиот (за ова види кај АТАНАСОВ, 1984; KATSANIS, 2001), па затоа се претпоставува дека тој огранок се одделил подоцна од севкупното романско население на Балканот како што се Ароманите (за ова види кај ДАММЕН, 1989; SCHRAMM, 1997, s. 257-343).

Вајганд (WEIGAND, 1982(?), s. 53-55) мегленските Власи ги смета за еден дел на бугарско-влашката група народи, кои по битката кај Косово Поле побегнале во висорамнините на Карачова, каде што добрата почва и климата придонесле да се откажат од номадскиот начин на живеење. Папахаци (ПАПАНАГИ, 1903, s. 7-9) ова го смета за малку веројатно. Од Жиречек (ЖИРЕЧЕК, 1983, s. 97) многу автори го прифатиле мешањето на влашкото население со Печенезите, кои по нивниот пораз во битката со византискиот цар Комнин во 1091 година, како воени колонизатори се населиле во регионот на Меглен. Покрај теоријата за нивното мешање со Печенезите има и тези за нивно мешање со Куманите. (KATSUGIÁNIS, 1964, s. 34 и понатаму).

По нивното врзување за земјоделството и нестопанисувањето со далечни пасишта, што многу им недостигало, кај мегленските Власи не се случиле толку значајни преселби како кај Ароманите. Сè до почетокот на XX век тие релативно компактно уште ја населувале централна Македонија, но по една фаза на напуштање на земјата и иселување кон Романија и Турција, нивно распространување може да се означува дисперзирано.

Мегленските Власи (Мегленоромани) и исламот: селото Ноти (Н`ти/Нотија) во Меглен... Теде КАЈ

Мегленските Власи во мнозинство се православни христијани. Во османлиското време мегленороманското население ја издржало исламизацијата - со еден единствен исклучок: селото Ноти (влашки Н`ти или Н`ти, грчки Нотија или Нотја, македонски Ноти или Н`ти, бугарски Н`нти, турски Нутија или Једи Кој). Неговото население во XVIII век преминало во ислам. Во следниов прилог ќе ги следиме трагите на нотијците, од нивната исламизација па сè до нивниот денешен престој во турскиот дел на Источна Тракија. За истражувањето за Власите во Турција не е пројавен посебен интерес само затоа што исламизацијата на Ноти претставува посебен случај, туку затоа што тоа е единственото мегленско-влашко село во кое никогаш немало романско училиште, така што ни политички ни јазично-културно не било под влијание на романското движење.

Прашање и метод

Подрачјата на населување на мегленските Власи во Турција до пред неколку години беа целосно непознати (сп. кај ANDREWS, 1989, s. 103; АТАНАСОВ 1990; CAPIDAN, 1925, s. 15; ДАММЕН / KRAMER, 1986, s. 266; WILD, 1983, s. 11), така што се сметаше дека никогаш повеќе не ќе може да се најде објаснение за остатокот на Мегленороманите, односно за тие што емигрирале од Ноти, (ДАММЕН, 1989, s. 445). Досега нема никаква соодветна документација за оваа група исламизирани Власи.

За време на еден мој краток престој во Источна Тракија во 1997 година можев да констатирам повеќе факти за населувањето и денешната поделба на мегленските Власи во Турција, а особено да утврдам историски податоци за нивното населување.¹⁾ Потоа следува мој повеќенеделен престој во текот на август и септември 2000 година, време кога требаше да вршам набљудувања во однос на нивниот идентитет, јазик и култура. Покрај набљудувањата, беа водени квалитетни интервјуа со активни зборувачи на мегленороманскиот јазик. Голем број од интервјуата беа снимени на магнетофон, а потоа и транскрибирани. Освен тоа, направив и снимки со мегленоромански приказни и песни.

Моите најзначајни информатори беа (годината на раѓање понатаму е наведена само кај најстарите лица):

- во **Каламиш**: Рамазан Кара (род. 1914 во Ноти), Хусеин Каракоч (род. 1937), Мурат Јурук, Ајше Јурук, Исмаил Јурук, Мус-

1) Овој прв краток престој го направив заедно со мојот колега А. Кукудис, Солун, (први резултати од ова в. Кахл 1999, сп. исто така и Кукудис 2001).

тафа Димида, Ајдар Керпе, Чимиле Керпе (1926), Мејрем Арсланташ, Ајше Арсланташ, Шекер Керпе;

- во **Шаркој**: Хасан Очак (род. 1917 во Демир Ќој / Самоков), Али Карамфил (род. 1910 во Трстеник / Тириопетра), Хасан Карамфил (род. 1912 во Трстеник / Тириопетра), Хусеин Баир (род. 1917), Вишо Јашар, Јашар Јагуз, Гултехин Ергун, Ајше Карачок;

- во **Хошкој**: Редеп Јашар (род. 1914 во Ноти), Мустафа Актун;

- во **Гошчучкој**: Мурат Ишчан, Али Арап (род. 1930, Гошчуч Кој), Хусеин Берикеја (1929), Сулејман Ибраим Чавуш (1923), Мустафа Карахасан;

- во **Генешче**: Хусеин Карахасан, Мустафа Пото (род. 1930), како и неколку лица што повеќе сакаа да не бидат наведени по име. На сите наведени лица, како и на оцата на селото Каламиш, Казим Гилмез, на музичката група на Осман Евин (Мирефте) и на моите домаќини Хусеин и Халдун **Керсетети** (**Керсетеки**?) им изразувам благодарност на ова место за нивната подготвеност да ми помогнат, како и за трпението и гостољубивоста. Освен тоа, распрашував жителите на денешниот Меглен кои потекнуваа од фамилии од Ноти, но кои не емигрирале во Турција; од една страна, потомци на христијански **Роми**(?) што зборуваат словенски и кои очигледно мора да имале свое маало во Ноти, а денес најповеќе живеат во Сботско / Аридеја и Фуштани / Фустани (Најзначаен информатор: Вангелидис Сидерас), од друга страна, население што зборува словенски јазик од Тушин / Тушим / Аетохорион кое, исто така, наведува дека делумно потекнува од Ноти.

Теренските престои се одвиваа во рамките на еден проект на Германското истражувачко друштво (Deutschen Forschungsgesellschaft - DFG) во чии рамки беа направени и престоите во мегленороманските општини во Романија, Грција, Турција и Република Македонија за да се споредат набљудувањата од поединечните подрачја (КАНЛ, 2001 и 2002). Овој прилог претставува резиме на најзначајните резултати од теренската истражувачка работа во Турција. Тој треба да поттикне на натамошни истражувања, особено во врска со лингвистичките прашања.

Свое и туѓо именување

Додека нивните непосредни соседи ги викаат **мегленски Власи** (на грчки Βλῆσι Μοναχοίτες, славомакедонски **мегленски Власи**), во другите јазици, во најголем број случаи, беа нарекувани Мегленоромани (романски: Мегленоромани, германски: **Мегленорумуни**,

руски: **Мегленорумуни**, англиски: **Мегленоромани**). Поимот Меглен се однесува на централномакедонскиот простор околу Сботско (денес Аридеја), којшто на турски се вика Карачова а на грчки Алмопија. Поимите мегленски Власи и Мегленоромани можат да се употребуваат како синоними; јас во секој случај би сакал да му дадам првенство на терминот мегленски Власи, бидејќи населението денес себеси се нарекува Власи (еднина Влау, мн. Влаши) а не Романи. Името *Румон, како што теоретски би можел да гласи мегленскиот израз (в. ARVINTE, 1980, s. 37), не може да се докаже. Нивните аромански соседи најчесто ги викаат **Тучани**.

Мегленските Власи во Турција сочинуваат една толку мала и непозната група што нивните турски соседи за нив не употребуваат некое посебно име. Повеќето Турци од Источна Тракија нив не ги разликуваат од помаците кои зборуваат словенски јазик и ги подведуваат под поимот **Карачовали** („лица од Карачова / Меглен“) или уште поопшто под **Румели** („доселеници од Румелија“), збор со којшто заедно ги означуваат и турските и помачките доселеници од Меглен. Наспроти тоа, турските и помачките доселеници од Меглен, кои знаат да ги разликуваат Власите, не ги нарекуваат мегленските Власи **Улахлар**, како што Власите се означуваат во турскиот јазик, туку нутјали (лица од Нутја), бидејќи единствените Власи во регионот потекнуваат од Ноти (турски Нутја).

Покрај сопственото име **Власи** (едн. Влау, мн. Влаши), Власите од Ноти за својата група го употребуваат поимот **н`џинџи** („**нотијци**“), соодветно на тоа нивниот јазик го нарекуваат **н`џиски** („**нотијски**“), како што може и да се слушне во Меглен дека мегленските Власи нивниот сопствен јазик го нарекуваат како **ошинеџи** (од Ошин / Архангелос), **уминеџи** (од Ума / Хума), **чупинеџи** (од Чупа / Купа) итн.

Ноти и неговото население пред 1922 година

Денешната општина Алмопија (Меглен, Карачова) во грчкиот јазик уште пред 1927 година се викала **Нотија**, што веројатно се поврзувала со средновековното име Енотија. Сепак не е сигурно дали византискиот дворец Енотија, опишан уште во XI век, се совпаѓа со положбата на денешното село (PAPANAGI, 1903, s. 5, WEIGAND, 1895, s. 26). Во просторот на Енотија во 1134 година Свети Илариос го изградил манастирот во Меглен. Епархијата Моглена до 1767 година припаѓала кон Охридската архиепископија. По заземањето на централна Македонија во XIV век од Османлиите, во просторот

се населиле разни групи од турско потекло и многу други малоазиски номади (јуруци). Изгледа дека во текот на XVII и на почетокот од XVIII век исламизацијата на домородните групи од населението во централна Македонија имала пошироки размери. Христијанските групи на населението, коишто се повлекле во планинските региони, многу повеќе ја избегнале исламизацијата.

Денес честопати поради збрканост напоредно се употребуваат старите и новите топоними. Античките имиња како Алмопија до 1927 година во најголем број случаи им беа непознати на тамошните жители. Во истата година сите имиња на населбите во регионот се преименувани; делумно биле повторно оживевани античките грчки топоними, делумно биле изнајдени сосема нови. Староседелското население се држи цврсто за старите имиња, а кај новата генерација и многу други малоазиски бегалци новите имиња успеале да се зафатат.

Ноти се наоѓа на висина од 595 м, среде т.н. Горна и Долна висорамнина Карачова, во подножјето на планините Нице и Цена. Во Горна Карачова покрај Ноти се наоѓаат селата Лугунци/Лангадја и Берислав/Периклија, додека другите мегленско-влашки села во погорните региони на планината Пајак се наоѓаат: Ошин/Архангелос, Љумница/Скра, Куна/Купа, Црна Река/Карпи, одн. во планината Кожуф: Ума/Хума.

Тоа со векови е најголемото село во Меглен и единственото со централна пазаришна функција. Вајганд (1982, с. XIV) изброил 450 куќи на муслимански Власи, Голчевик (1889, с. 403) наведува 500 куќи со муслимански жители, што би требало да одговара на приближно 3 000 жители. Папахаци (1903, с. 21) наведува 550 куќи со 5 500 жители а Кичов (1970) за 1900 година ја одредил бројката од 3 500 жители, од кои 160 биле Роми. Првите грчки пописи на населението во Македонија за 1913 година наведуваат 3 442 жители во Ноти, за 1920 само 1 607 жители - во оваа бројка јасно се одразува првиот поголем иселенички бран на нотијците.

Жителите на старото Ноти биле свилари, земјоделци (пиперки, жита, овошци) и одгледувачи на стока што не ги менува местата. Занаемчиите произведувале пред сè за своите потреби, но исто така и стока за продажба и извоз во блиското соседство (НАСИУ, 1936, стр. 234 - 243).

Во времето на Вајганд кај нотијците изгледа се задржале уште некои од нивните стари христијански обичаи. Така сè уште се славила Света Параскева и некои од населението ги посетувале црковните слави на христијанско словенските или влашките соседни села (MEL-

LIOS, 1986, стр. 19 -21 стр. 37). Блиску е до тоа (да се тврди) дека барем еден дел на жителите од Ноти, сè до размената на населението, претставувал една тајна криптохристијанска заедница.

Во старото Ноти, очигледно уште пред исламизацијата, покрај Власите, исто така живеела и една група што зборувала словенски јазик. Според кажувањата на информаторите од тоа време, не се работи само за лица што биле во брак; тие дури имале и едно свое маало по име *Проур*. Исто така се чини дека западно од Ноти живееле мегленски Власи кои, сепак, се претопиле во мнозинството исламизирано славоговорно население.

До 1923 година во Ноти имало осум маала со вкупно четири цамии, изградени врз темелите на три цркви (Свети Горѓи, Света Параскева, Света Катерина) и на манастирот Света Богородица.

Исламизацијата во Меглен

Во цела југоисточна Европа може да се види дека Јужните Словени и Албанците повеќе преминувале во ислам отколку Грците и Власите. Во случајот на Грците, тоа главно се должело на позицијата на грчкиот како пишан и црковен јазик, како и на грчката доминација во Византиската црква, а во случајот на Власите на нивниот начин на живот во затворена заедница во оддалечени планински региони и на посебните права и привилегии што им биле ветени од страна на Османлиите и кои таму ги уживале. Оттаму е типично што во бројните славоговорни села во Меглен исламот веќе пуштил корени, додека Власите и понатаму останале христијани.

Припадниците на муслиманското славоговорно население од централна Македонија најчесто ги означуваат како *чиџаџии* (турски Читаклар, грчки *Τουτσοκίδες*), но денес нивните потомци во Турција оваа ознака не ја користат многу често. Тие се егејско-македонската соодветност на помаците од грчка Тракија и јужна Бугарија, како и на торбешите од денешна Република Македонија. Нивната исламизација изгледа течела во XV/XVI до XVIII век (РОШЕВ, 1997, с. 70). Како релативно млади приврзаници на исламот, делумно важат за уште поубедени муслимани од многу жители што зборуваат турски. Воопшто се смета дека младите приврзаници на една религија истовремено се и поубедени приврзаници, во секој случај, и нивните денешни потомци во Турција мора да бидат „пофанатични“ муслимани до многу Турци - а кај уште подоцна исламизираните Власи од Ноти, според тоа, оваа појава мора да е уште посилено изразена.

Сепак, се чини дека овде станува збор повеќе за случај во кој кај неодамна извршените промени имало барем една привремена поранешна расцепканост на населението, а меѓу нив егзистирале и фанатични заговарачи и групи на кои прифаќањето на новите прилики уште долго време ќе им оди тешко.

Се чини дека во Меглен притисокот врз христијанското население од страна на муслиманите растел во XVIII век. Сепак, може да се каже дека најчесто не се работи за присилна промена туку за една, поради економски и правен притисок, широка и доброволно извршена промена од опортунистички причини (муслимани стануваат пред сè даночно повластените, РОШЕВ 1997, с. 22).

Бидејќи во османлиско време етничките групи на населението се разликувале, пред сè, врз основа на нивната религиозна припадност, повеќекратно сите муслимани, без разлика на нивниот јазик, се познати како „Турци“. И ден-денес многу постари православни христијани од регионот муслиманите едноставно ги нарекуваат Турци, иако тие зборуваат влашки, словенски или албански. Со исламизацијата на голем број жители од Меглен, не одело автоматски и нивното јазично *итурцизирање*. Во нивниот јужнословенски јазичен дијалект навистина навлегле многу турцизми, а особено трговците го владеат турскиот јазик, па сепак, меѓу широките народни маси турскиот не се проширил. Многу читачии и Власи не го научиле турскиот јазик во нивната татковина во централна Македонија, туку дури по нивното доселување во Турција. Речиси сите постари жени во Источна Тракија, што потоа ги прашав, ми потврдија дека не го знаеле турскиот јазик при нивното пристигнување во Турција. Исто така, во непосредна близина на Меглен воопшто немало центри за можна јазична турцизација; најблиските населени места со население што го зборува турскиот јазик се среќаваат пред сè на просторот околу Јенице / Јаница, во рамнината на Солун, околу Гуменце / Гумениса, во Гевгелија, како и во Мајадаг / Мада / Фанос, каде што се населуваат коњарите, понатаму, во трговските центри Прилеп и Кавадарци. При исламизацијата на Власите, Турците односно Османлиите не ја играле решавачката улога, ами многу повеќе густо населената група читачии / помаци, кои во голем број живееле во подножјето на Пајак, како и на Кајмакчалан и во рамнината на С'ботско.

Исламизацијата на Ноти

Случајот на исламизацијата на Ноти изгледа дека е единствениот случај на преоѓање на едно цело влашко село во друга ре-

Мегленските Власи (Мегленоромани) и исламот: селото Ноти (Н'ти/Нотија) во Меглен... Теде КАП
лигија. Освен овој случај меѓу Власите имало само неколку помали групи и поединци, пред сè во јужноалбанското подрачје, што преминале во ислам.

За очигледното христијанското минато на жителите на Ноти Вајганд (1892, стр. XI-XV) пишува:

„Селото порано беше христијанско, на што упатуваат камарчињата во сидовите, кои беа наменети за ставање икони; исто така и уредувањето на постарите куќи е христијанско. Би требало сè уште да стојат урнатините на еден манастир или на една црква (...). Самата црковна слава се слави уште, а христијанските имиња се сосема вообичаени.“ (...) „Денес тие (муслиманските жители на Ноти) против христијаните се уште положи отколку што биле нивните тогашни угнетувачи спрема нив. Чудно е колку брзо се претвориле во Турци во овој однос, а исто така и надворешно, што се однесува на достоинственото однесување, исхраната и облеката. Само јазикот добро го зачувале.“

Релативно малиот интерес на Вајганд за исламизираниите Власи од Ноти може лесно да се објасни бидејќи тој сакал да ја запознае и да ја опише специфичната култура на мегленските Власи, кои токму по своето потекло не беа муслимани; освен тоа, се разбира дека го влечело и тоа, доаѓајќи од Запад, да појде во средината на влашкиот Меглен.

Како седиште на епархијата, Ноти долго време играло улога на силен бастион на христијанството, а во историјата на исламизацијата на Горен Меглен изгледа дека манастирот Јоанис Продромос од Архангелос играл значајна улога. Откако во 1790 година тој бил нападнат и разурнат, османлиските власти во 1858 година повторно издале дозвола на истото место да се изгради манастирот што сега му е посветен на архангелот Михаил и како таков постои и денес. Сликањето на фреските на манастирот го направиле тројца Власи од Крушево (SIOKIS, 2002). Во сцената на Св. Игнатиј Теофор е ставен еден натпис со латински букви: „*portator de Dumnezeu*“ (= Теофорос = носител на господарот, на влашки). По формата *Думнецеу* може да се спознае дека тие господини не пишувале на аромански или на мегленоромански туку на романски (на аромански Господ се вика Думниса, на мегленоромански Домну). Откако манастирот во Балканските војни служел за организација на востанатите андартни, во 1918 година тој бил напуштен. Дури по 1940 година повторно во него се сместиле калуѓери. Стремежите за повторно оживување на манас-

тирот во 1987 година довеле до мало доселување, така што денес во него живеат мал број калуѓери и новаци, кои во најголем број потекнуваат од други делови на Грција.

Со исламизацијата, нотијците имале повеќе поддршка од водечкиот слој на населението, а со тоа и повеќе моќ во регионот. Во текот на втората половина на XIX век беговите од Ноти можеле некои од околните влашки села да ги претворат во свој чифлик (WEIGAND, 1892, s. XXVI). Додека во Ноти добро се напредувало, околните чифлик-села стануваа сè посиромашни. Всушност, водечките личности од Ноти дури и го угнетувале населението од околните села (види исто и кај KUKÚDIS, 2001, с. 252). Центар на мегленовлашките села по иламирањето на Ноти станало селото Љумница/Скра.

Ниту се очекувало, а не се очекува ни денес мегленороманските соговорници непосредно да се сеќаваат на историјата за нивната исламизација. Меѓутоа, сè уште се задржале некои митови во кои еден де ле вистинит. Следната приказна напивно не го објаснува доаѓањето на исламот, но сепак дава едно интересно легендарно толкување. Се чини дека варијантите што ги слушнав во Меглен, Турција, Република Македонија и Грција малку се разликуваат (види, исто така, и кај ЛИМАНОСКИ, 1994, с. 267-273; KUKÚDIS, 2001, с. 283-286; MELLIOS, 1986, с. 24-37; PAPAGEORGÍU, 1909, с. 91-95). Следува вобјаснувањето на игуменот од манастирот Архангел Михаил кај Ошин / Архангелос, кој и самиот потекнува од просторот на Сер и „приказната“ што му ја раскажале тамошните калуѓери (отец Серафим, Архангелос, 1999):

„Не се знае во која година се случило тоа, но било Велигден, кога с. Нотија (Ноти) станало турско. Во низината многу села веќе биле турски, но Нотија долги години можела да дава отпор. Жителите на Нотија постеле пред Велигден (...) и се молеле Господ да им помогне во нивната тешка ситуација. Кога тие се нашле во главната црква на Велика сабота, владиката Јоанис, по извикувањето на велигденското „Christós anésti“ („Христос воскресна“) во црквата ја објавил својата одлука за преминување во ислам. Тој се посветувал со присутните верници и повеќето од нив се согласиле со неговата волја. Така голем дел од населението на Нотија станало муслиманско (...)“

И еден друг соговорник во Турција нè извести за истиот настан, но малку поедноставно (Hasan Ocak Sarköy 1997):

„Бујук папата (големиот свештеник) во црквата влезе со зборовите: 'Christos anesti' ('Христос воскресна'), а излезе како

оца со зборовите: 'Salaam aleykhum' ('Мир со вас')! Заедницата одговори: 'Aleykhum salaam' и така манастирот стана теќе на нашата текија маре.“

На сличен начин оваа приказна е раскажана и во бугарскиот зборник (том III с. 198) (РОШЕВ, 1997, с. 71; WEIGAND, 1895, стр. 27). Таму стои запишано дека свештеникот уште и ја прашал заедницата: зарем не е подобро „децата, жените и сè друго да се задржи и да се стане Турчин, (отколку) ѓавур/ѓаур (христијанин) да се остане и да се биде убиен“ и заедницата, откако била охрабрена од свештеникот, се изјаснила дека се согласува со тоа. Еден друг соговорник во Турција дополни (Süleyman İbraam Cavus Göszüzköy, 2000):

„Во Нутја (Ноти) еднаш имаше три цркви и манастирот Марија мана манастир (буквално!). Под притисок на еден Египќанец, Али-паша Мисирли, на почетокот 70 семејства станаа муслимански. Откако сите станаа Турци, во Нутја имаше четири џамии и едно теќе.“

Исто така и Фон Хан (VON HAHN, 1863, с. 262) известува дека „преминувањето на нотијците во исламот уследило на поттик од самиот архиепископ кој тогаш таму владеел и истовремено со својата паства преминал“. Капидан (CAPIDAN, 1925, с. 17-18) претпоставува дека исламизацијата во Ноти се извршила околу 1671 година, меѓутоа нагласува дека таа кај населението од Ноти се одвивала во период од околу 40-50 години. Кукудис (KUKUDIS, 2001, с. 283) ја претпоставува 1759 година како момент на нивната исламизација, а притоа се потпира врз Османлискиот историски архив во Солун; Рошев (РОШЕВ, 1997, с. 70) претпоставува дека нивната исламизација настанала во периодот меѓу 1756-1770 година. Во 1764 година извесен Јован Коста од Ноти во Солун станал муслиман и го сменил неговото име во Мехмет (VASDRAVELLIS, 1952, с. 261, цитирано кај KUKUDIS, 2001, с. 284). Во основа, масовното преминување всушност требало да заврши во втората половина на XVIII век. Веројатно навистина свештеникот / оцата донел таква одлука, меѓутоа, исламизацијата се одвивала етапно. Исто така, веројатно е и дека во моментот на донесувањето на оваа одлука населението делумно веќе преминало во ислам. Тешко е да се претпостави дека одлуката на епископот за масовно преминување во другата вера во тоа време дошла целосно изненадувачки за посетителите на црквата. Можно е дека намерата била договорена со населението или барем со водечкиот слој.

Според кажувањата на тројца мои соговорници во Турција (Хусеин Каракоч, Хасан Очак и Рамадан Кара), некогашниот

епископ Јоанис веројатно заминал за Лариса по неговото преминување во другата вера за да служи во тамошната цамија Турхан Камил. Наводно, таму, тој морал да се покае за преминувањето во друга вера, а потоа можеби бил и убиен. До почетокот на XX век неговиот гроб се наоѓал во Лариса, а на неговата надгробна плоча би требало да пишува: „Ne bizim ne sizin“, значи: „Ниту наш, ниту ваш“ (за ова сп. кај MELLIOS, 1986; PAPANAGIU, 1909, с. 91). Жителите на Ноти раскажуваа (CAPIDAN, 1925, с. 15-16) дека тој дури и се вратил во Ноти за да го прогласи пред тамошните домородни жители своето покајување и повторно да ги христијанизира. Меѓутоа тие во меѓувреме станале убедени муслимани, така што го протерале од селото, го отепале и го погребале кај местото Сам Тоа дер, а неместо крст му ставиле како споменик една бреза.

Се поставува прашање колку силно во ова население било вкоренето христијанското верување, можно е дека многумина од нив и пред исламизацијата веќе биле криптохристијани. Одлуката за масовно преминување во друга вера е потврдена, според Капидан (1925, с. 18), на 24.4.1671 година, на последната страница од евангелието што се наоѓало во црквата. До размената на населението таа требала да се наоѓа во рацете на жителите кои во меѓувреме станале муслимани. Моето распрашување во врска со овој предмет во Источна Тракија немаше успех, а и за евангелието ништо не се знаеше. И друг „христијански“ документ би требало да биде пронајден од нив, и тоа иконата на света Параскева, на која ѝ била посветена црквата. Но пред да биде преправена црквата во цамија, тие ја засидале иконата во темелите. Други извори наведуваат дека иконата била однесена во соседното место Берислав/Периклија (KUKUDIS, 2001, с. 283 и понатаму).

Се претпоставува дека неколкумина жители се колебале дали да ја сменат нивната религиска припадност. Тие, веројатно, биле приморани да преминат во ислам или го напуштиле Ноти. Сигурно е дека соседните меглено-влашки села како Ошин / Архангелос, Лугунци / Лангадја, Берислав / Периклија имале прираст од христијанско население дојдено од Ноти - исто како и неколкуте соседни места во кои, со текот на времето, ги напуштал влашкиот и во најголем број случаи се засилил славомакедонскиот елемент (како и на пр. во Ресна, Науса и Верија (Бер - прев.); (види: HACIU, 1936, с. 109, 238; CAPIDAN, 1925, с. 17; NENITESCU, 1985, с. 377).

Во однос на задржувањето на христијанското население во Ноти се исплатува истражувањето во соседното село Тушим или

Тушан (во погрчена форма Тушијани, денес Етохори). Таму се пренесувало усно дека предците на жителите во Тушим првобитно потекнувале од Ноти, од каде што избегале за да ја зачуваат својата христијанска вера. Со сигурност може да се каже дека христијански влашки семејства се селеле од Ноти во Тушим, но селото мора исто така да имало и славомакедонско население. Бидејќи населението во Тушим до денес е слагоговорно, се поставува прашањето дали доселениците од Ноти во Тушим биле словенизирани или се работи за веќе слагоговорно население од Ноти. Во секој случај, влашкоговорната група доселена од Ноти не оставила доволно силен елемент за да се зачува влашкото.

И покрај фактот што голем дел од христијанското население било криптохристијанско во минатото, се чини дека исламизираниите жители на Ноти повеќе се претставени како агресивни заштитници на турцизмот токму од нивните христијански соседи, па дури и од самите нивни истоговорни влашки соседи. Уништувањето на манастирот на Свети Јоанис Подромос во соседниот Архангелос кон крајот на XVIII век од страна на муслиманите Власи од Ноти (околу 1790) може да се интерпретира како напад на ова значајно упориште на христијанството во регионот, но исто така на него може да се смета за напад врз богатствата што се наоѓале во манастирот (PAPAGEORGIU, 1969, с. 55). Во сите соседни влашки села се раскажува дека беговите од Ноти често грабале христијански девојки и се женеле таму.

Иселувањето во Турција и размената на населението

Населувањето на мегленските Власи во Турција уследило во повеќе бранови. Уште во 1912 година се иселиле некои семејства. Споровите во Првата светска војна и годините што потоа следеле, принудиле голем дел од населението во Меглен да се упати во градовите сместени на север (пред сè во Прилеп, Кавадарци). Уште во тие години дошло до релативно големи бранови на иселување на муслиманското население преку Бугарија во Турција. Тогаш тие таму најпрво се населувале во села претежно населени со Грци: Демир Кој / Самаков и Согучак / Крионеро. Еден голем дел од овие доселеници биле жртви на епидемијата на инфлуенца (шпански грип) што владеела таму. По завршувањето на војната некои се вратиле во Ноти, само малкумина останале во Демир Кој / Самаков или се селеле кон Текирдаг / Редесто и други мали населби.

Сепак, повратниците само кратко време престојувале во Ноти. Во 1919 година, првата група понтиски бегалци (околу 100 семејства) пристигнала во Ноти: православни христијани од просторот Карс во Јужен Кавказ (денешна Турција), кои зборувале руски и турски. Како последица од грчко-турската размена на население-то во почетокот на дваесеттите години (пред сè 1924 година), следувале натамошни мали групи од просторот кај Анкара. Нивните потомци до ден-денес живеат во Ноти. Понтиските доселеници доаѓале исто така и во соседните влашки населби (Лугунци / Лангадја и Берислав / Периклија), но пред сè во селата во низината. Во Ноти во тоа време останале над 100 мулимански влашки семејства - најповеќето сиромашни, кои по престојот во Бугарија се вратиле во нивните опустошени куќи. Некои од нив имале роднини во соседните села, така што сигурно немале желба да се иселуваат. Во времето на соживот меѓу Власите што останале и доселените понтијци биле изградени едно грчко училиште и една православна црква. Пролетта 1924 година уследил официјалното, регулирано со договор, иселување во рамките на грчко-турската размена на населението, со која и последните мештани го напуштиле Ноти.

Раскажувањата на мојот соговорник од времето на влашко-понтискиот соживот се со впечаток на огорченост. Бидејќи во усмените преданија честопати не може да се разликува вистината од претерувањето, се откажувам од подетални описи (во детали оди KUKUĐIS, 2001, с. 290). Се чини дека Власите се разбирале со бугарските комити, додека понтиските бегалци биле приврзаници на Патријаршијата и жестоко се пресметувале со комитите. Се смета дека некои лица, кои за време на Балканските војни биле со комитите, засекогаш останале во просторот на Монастир / Битола и Гевгелија. Само на едно лице што соработувало со грчките новодојденци му било дозволено да остане во Ноти: Христос Г. Лемонидис. Тој по повлекувањето на муслиманите бил крстен, а на неговото поранешно име Лемон му ја додале наставката -идис, типична за Грците од Понтос. Тој умрел пред мојата прва посета на Ноти. Него Атанасов (1990, с. 6) го прашал каде се преселиле нотијците во Турција и дознал за едно писмо што на господинот Лемонидис му било испратено од Турција, а кое било дадено во поштата во Корлу. И една жена настојувала да остане во Ноти. Нејзиниот маж во соработка со властите од Ноти ја отепал. По повеќегодишниот затвор, тој конечно бил донесен во Турција. Според кажувањата на некои Власи од

Ноти, најмалку седум жени од христијански семејства на нотијците се придружиле при нивното иселување во Турција, најповеќето од нив стапиле во брак со лица од соседните села, а дознавме и некои нивни имиња: Ајше Чавуш од Тушим / Етохори и Љутвие Ризван до Ошин / Архангелос.

Би било интересно да се дознае колку лица не сакале да учествуваат во размената на населението и при тоа колку голема улога можело да одигра христијанското, односно криптохристијанското минато на населението. Се смета дека еден дел од населението сакал да влијае врз комитетот за размена на населението и да се повика на христијанските елементи во нивната култура, односно на културата на нивните предци. Сепак, од страна на грчките власти не биле направени исклучоци, така што некои жители од Ноти се обратиле до романскиот конзулат и ја изразувале нивната желба за иселување во Романија (НАСИУ, 1936, с. 239-240) а која во секој случај се чини дека не ја реализирале. Патот, по правило во каравани, се одвивал кон Вртикоп / Сидра, од таму со воз кон Солун и конечно на турски бродови за Турција. Најповеќето патувале кон Текирдаг и од Бурса натаму биле распределени во поранешните грчки села, кои сега врз основа на размената на населението биле празни. Неколку лица подоцна отишле кон Мудања / Муџијана и кон Измир / Смирна со брод. Таму тие делумно и денес можат да се најдат.

Селото Нотија (Ноти) по размената на населението

Кој ќе ја посети денешната Нотија, тешко ќе може да почувствува колку голема и значајна била некогаш. Доколку човек се искачи на јужните падини на Цена, по терасите што се протегаат на падините, како и по структурите во блиските полиња јужно од селото, ќе познае дека таму некогаш имало градби и бројни имоти.

Во денешното село можат да се видат само уште две од старите маала (Манастир и Баичуш). Нив ги дели еден поток, кој тече среде селото од север кон југ. Некои од моите соговорници се сеќаваат уште на три други маала: Пунти, Лохчева и Проур. Имињата на маалата: Алчуле, Гормиц, Боз и Беилич / Амбар, кои ги спомнува Капидан (1925, с. 11) паднале во заборава. Таму каде што некогаш била Света Параскева, сега се наоѓа училиштето.

Од размената на населението па наваму, во Нотија живеат речиси исклучиво понтиски Грци (според грчкиот попис на населението во 1928 г. имало 712 лица; во 1940 г. 1 512; во 1951 г. 95; во 1961 г. 437; во 1971 г. 440; во 1981 г. 412; во 1991 г. 367 лица. Атанасов (1990,

вовед) наведува, дека меѓу понтиските жители исто така живееле и десет влашки семејства. Во секој случај, не станува збор за наследници на старите жители на Нотија, туку за влашко население од христијанските влашки соседни села (Периклија и Архангелос). Населувањето на кавкаските, односно малоазиските бегалци се спровело врз основа на аграрните реформи во Грција. Поседите на иселеното население им биле поделени на новодојденците, секој од нив добил меѓу 8 и 15 хектари.

Бидејќи Нотија се наоѓа во помалку зафрлена планинска положба од повеќето други меглено-влашки села и лежи на работ на една плодна низина, во неа се населиле далеку повеќе понтијци отколку во сите влашки села во Меглен заедно. Во педесеттите години во Нотија се населиле и некои саракачани (каракачани), кои порано своите летни трла (бачила) ги имале во висините на Цена. Некои од нив и ден-денес се занимаваат со сточарство

Мегленските Власи во Турција

Број и распространетост

Мегленските Власи во нивната нова турска татковина не можеле да образуваат еден нов центар на нивното населување, туку се распрнале во многу населени места во Источна Тракија и во повеќе градови на Западна Турција. Така нивното иселување и населување е од целосно друг тип отколку она кон Романија, при што Власите од речиси сите влашки села од Меглен се населувале во едно село, додека во случајот на Ноти скоро целото население од едно единствено село се населило во повеќе населби.

Ако се појде од тоа дека скоро целото население од Ноти се иселило, тогаш мора да се работело за околу 4 000 емигрирани лица. Ако се соберат бројките на лицата што ми ги соопштија мегленските Власи кои денес таму живеат, изгледа имало околу 5 000 лица. Ако тие се сигурно засновани, исто така, на груби и делумно претерани проценки на поедини личности, сепак приближно и одговараат на реалноста. Бројот на лицата што во Турција сè уште зборуваат на мегленоромански дијалект е сосема намален.

Бројката од „406 говорници на романски“ во Турција, што ја наведува ANDREWS (1989, с.101,103) и кои само во помал број живеат во Тракија, за Мегленороманците сигурно е незначајна. Меѓу оние што го говорат романскиот, покрај новите романски емигранти се вбројуваат и некои Татари, кои од 1934 до 1939 година ја напуштиле нивната татковина Добруца и се доселиле во

Турција, кога расправиите помеѓу Бугарите и Романците сè повеќе ги влошувале условите за живот посебно за муслиманските групи во Добруца.

Податоците што ми ги даваа поедини соговорници за распоредувањето на мегленските Власи во Турција, беа многу несигурни; следат средните вредности: во Хошкој / Хора 20-50 семејства, во Малгара / Малиора најмногу 50 (голем дел се асимилирани) семејства, во Гонсуцкој / Киодики 50-70 семејства, во Бали пред сè поединци (денес претопени односно иселени кон Малгара), во Гоненче (Гоненце?) / Калисија 80 семејства, во Каламиш / Каламити скоро целото село = дури 280 лица, во Ашаги Каламиш само малку лица од Јукари Каламиш, во Шаркој / Перитани до 80 семејства, во Мирефте најмногу 10 семејства. Отселувањето во градовите Одрин / Едирне / Адријанопол, Киркларели / Саранта, Визе / Бичун, Сарај / Сараи, Бабаески / Артијакос, Лилебургас / Аркадиополи, Узункепри / Макра Гешира, Текирдаг / Паилеотис, Корлу / Тирилон, Маниса / Манисија, Измир / Емирон, Коњал (Коња) / Иконио и Истанбул / Константинопол се чини дека е многу големо.

Јазик

Благодарение на одлуката за исламирање, ние денес со многу луѓе сред Турција можеме да зборуваме мегленоромански, инаку јазик кој воопшто не беше под влијание на државно-романскиот (литературниот романски) јазик и од таму во секој поглед е поархаичен од оној што се зборува во Грција, во Романија или во Република Македонија.

Топонимот *Меџлен / Меџлена / Моџлена* меѓу Власите во Турција е непознат, соодветно на тоа исто така и терминот *меџленоромански*. Сретнав само неколку помаци (во Тепекој / Стерна) што себеси се означуваа како Мегленци. Исто така, термините *Романици* и *Аромани*, повратни деривати од *Романус*, како што ги употребувале Ароманите (*Арм'н*) и Романците (Роман), се непознати. Мегленоромански (говор, заб. на прев.) се нарекува од нив најчесто според селата од каде што потекнуваат; па исто така и нотијците од Турција ретко велат дека зборуваат *влаешки*, туку говорат за *нанешки*. Еден помак во Шаркој ми објасни вака: „порано се велеше романеште“. Оваа изјава сигурно не треба да нè упати на тоа да сметаме дека во мегленороманскиот говор постои поимот „романеште“ („романски“ на романски); мора господинов овој збор да го слушнал или при некој романски разговор меѓу туристите, од работниците од странство, во медиумите или од Татарите што зборуваат романски.

Повозрасните жители знаеја дека во соседните села на Ноти се употребува истиот јазик, а во едно село на Пајак по име Ливеци (аромански Ливац, грчки Мегала Ливадија) се зборува еден „друг влашки“ што не го разбираа толку добро. Всушност, станува збор за ароманскиот што се зборувал таму, а кој еден од моите најстари соговорници (Рамазан Кара), прашан за овој јазик, знаеше да го означи дури и како „арменешти“. Други само потврдуваа дека влашкиот од Ливеци бил „потешок“ и „поголем“.

Мошне интересна улога играат Татарите доселени од Базарцик (Пазарцик?) во Добруџа. Преку нив мегленските Власи, па дури многу ретко, доаѓале во контакт со романскиот. Со овие Татари се доселиле и некои Турци што живееле во региони населени со Татари и кои, исто така, зборувале романски. Бидејќи се работи само за мал број лица, на мнозинството на мегленските Власи и понатаму не им било познато сродството со романскиот јазик. Само некои образовани знаеја да ми објаснат дека нивниот јазик е близок со латинскиот и дека покажува сличности со романскиот. Во градовите Хошкој и Малгара сретнав некои луѓе што знаеја дека тој е многу сличен со романскиот; тие таму дошле во контакт со романски камионџии и биле вчудоневидени дека можат да се разберат со нив.

Воопшто состојбата на мегленороманскиот беше подобра отколку што очекував; турското влијание се покажува пред сè кај религиозните поими како и кај неологизмите, стручните поими, мерните единици итн.; некои турски влијанија потекнуваат уште од времето пред доселувањето во Турција. Соговорниците запаѓаа во несигурност главно кај броевите, месеците и деновите во неделата, кои тие најчесто спонтано ги споредуваа со турскиот.

Можеше впечатливо да се види дека во некои семејства влашкиот подобро се зачувал, во други помалку или пак воопшто. Симпатиите кон помачкиот и турскиот воделе кон различно запоставување на влашкиот. Во Каламиш напоредно слушав луѓе што употребуваа турски и влашки имиња за деновите во неделата и разни податоци за времето, некои лица ги владееја потполно влашките изрази, други пак користеа една смеса. Постоенето на латински поими за времето покажува дека во текот на иселувањето од Меглен сè уште биле во употреба.

Имињата на жителите денес се речиси исклучиво турски. Во секој случај, покрај официјалните имиња сè уште се употребуваат и прекари, кои се типични за мегленските Власи. Старите имиња, делумно од христијанско потекло, и понатаму живеат во песните и приказните (на пример : Мита, Бошко, Додо).

Покрај турскиот јазик, што денес се зборува од сите мегленски Власи во Турција, помачкиот е многу раширен меѓу Власите. Најстарите соговорници знаеја дури и неколку збора на грчки, но тие беа ретки исклучоци. Како што ни раскажуваше читачот / помачот Али Карамфил (роден 1910 година во Трстеник), кратко по пристигнувањето во Турција, влашкиот беше многу повеќе зборуван од денес. Тој наведе дека влашки научил од неговите соседи во Шаркој. Исто така запознавав и Власи што научиле да зборуваат славномакедонски во комуникацијата со читачите во Турција.

Некои соговорници наведуваа дека влашкиот може да се пишува со турска азбука. При еден обид, при што ги замолив моите соговорници пред мои очи на влашки да запишат една песна која им е ним позната, овој предлог не најде на зачуденост (во споредба со Власите од Грција, кои влашкиот едноставно го сметаат за јазик „на кој не може да се пишува“).

Во Турција нема никакви стремежи да се зачува мегленороманскиот. Секој обид за правилно чување на нивната култура бил исклучително тежок, исто така, поради распнатото населување во многу мали групи. Останува да се почека дали интересот за истражување на мегленските Власи што живеат таму како и следните испитувања на филолози и етнологи ќе можат евентуално да ги засилат желбите кај жителите да ја зачуваат нивната културна посебност.

Стопанство

Само некои од традиционалните занимања во кои мегленските Власи уште од Меглен наваму имале доверба можеле да ги продолжат во Источна Тракија до пред неколку години. Одгледувањето на свилени буби исто така се правело и од страна на таму претходно населеното грчко население, а мегленските Власи од Ноти уште долги години ја продолжиле оваа работа што им била доверена во Источна Тракија; меѓутоа веќе се откажале од неа; сточарството како и пред тоа, имало мало значење. Покрај овчари има голем број кравари. Многумина денес се земјоделци и садат разни сорти на зеленчук, пиперки и пипер. Исто така, некои од нив продолжиле и во Турција да се занимаваат со керамика

Денес, врз основа на поволната клима за лозарство на Мраморното Море, голем дел од населението се занимава со лозарство и со преработка на вино. Слично висока позиција заземаат производството и преработката на тутунот.

Населба

Најстарите информатори во Турција, што го виделе Ноти уште како деца, сликата на населбата ја опишуваат како густо населен мал град; куќите стоеле една до друго, опколени со огради и со тесни затворени улички. Во денешна Нотија тоа не може повеќе да се види. Во секој случај може добро да се набљудува кај муслиманските населби толку типичниот феномен на оптичка заштита на дворовите и влезовите во нивните денешни села во Турција. Во многу населби, во кои дошле по размената на населението, мегленските Власи затекнале многубројни градби на христијанското население што живеело таму претходно. Тие делумно ги презеле нивните куќи кои не биле уништени од земјотресот во 1917 година, но исто така граделе и нови. На некои примери јасно може да се познае стариот темел, бидејќи ѕидовите што ги опкружуваат дворовите се од понов датум. Во Каламиш, на пример, покрај старата црква се наоѓале и неколку стари куќи. Остатоките од темелот на црквата можат да се видат и денес; во другите, некогаш грчки села, задржани се цели згради (на пример во Тепекој / Стерна; за грчките населби од просторот види: GERMIDIS, 1972).

Бегалците во нивните нови населби во Турција повторно образувале свои маала. Така нотијците во Шаркој и понатаму живееле во свое соседство, мајаданците (коњари од селото Мајадаг / Мада /Фанос на пл. Пајак) претежно во други, а пак помаците во свои маала. Населението ги познавало токму овие стари структури на населување, но денес образувањето на маалата одвај ако е можно.

Ако се споредат маалата/населбите што претежно ги населуваат мегленските Власи со оние што се населени со Турци се гледа дека за Власите е карактеристична населба која делува како добро ситуирана. Особено јасна разлика се покажува на пр. во Јукан Каламиш, каде исклучително зачуваните, често двоспратни куќи оставаат сосема друг впечаток отколку околните села на домородното население, како на пр. во Ченгели, каде печките се наоѓаат среде улица, нема повеќеспратни куќи, долната облека делумно се суши покрај патот и се употребува застарен земјоделски алат.

Обичаи

На секој што би сакал денес да собира песни, приказни, обичаи итн. кај мегленските Власи ќе му биде тешко. Од нивната исламизација наваму доста од она што било специфично влашко се изгубило, а богатството на монументалните збирки од Вајганд (1892),

Папахаци (1903) и Капидан (1925) денес не може да се достигне. Многу песни, игри, изреки и приказни се пасивно познати, но одвај некој да ги владее. Исто така, секој пасивно ги знае и приказните за вампири, типични за Власите, но тие повеќе не се раскажуваат.

Единствено некои стари жители во густо населените влашки села знаат влашки песни. Споредбата на состојбата во народната музика меѓу поедини мегленоромански заедници во Грција, Република Македонија, Турција и Романија покажа дека Ноти мора да имал еден многу самостоен репертоар на песни; повеќето песни што поеднакво се познати во Романија, Грција и Република Македонија, во Турција никому не му беа познати. Во Меглен толку многу раширената гајда повеќе не се свири. Некои стари мегленски Власи свират на шупелка и тамбура. Инаку, инструменталната музика е во рацете на Ромите, кои користат кемане, корната, кимбиш или тамбура како и кларинет или зурна. Циганските оркестри од регионот на Источна Тракија располагаат со еден опширен румелиски репертоар (музика на доселениците од Балканот), кон него припаѓаат бројни помачки и македонски, но исто така и босански, албански и грчки песни. Малкуте влашки песни кои се задржале, делумно ми беа познати од Меглен. Влашката песна *Ои ти си сун буни фејили* меѓу Власите во Турција се чини дека станала вистински шлагер, така што дури и ромските оркестри од Шаркој, Мирефте и Вице ја презеле во своите репертоари.

Како што се очекуваше, специфично мегленските носии повеќе не можеа да се најдат - уште Вајганд (1895, с. 27-28) се чудел колку брзо жителите од Ноти - исто така и во однос на облеката - веќе все претвориле во Турциг. Иако денешните жители не носат повеќе народни носии, тие можат повеќестрано, пред сè жените, да се разликуваат од турските соседи по нивната облека. Спротивно на извештаите на Капидан (1925, с. 12), мегленороманските жени не ги запознав како строги носителки на ферџе. Во Каламиш дури и гордо ми беше кажувано: „Не, без шами, тоа ние не го носиме. Па ние сме дојдени од Европа“.

Фактот што муслиманите Власи не ги запознав како фанатични верници, какви што ги опишуваша патниците во Ноти може да има различни причини. Од една страна, тие во Турција ја загубиле власта, што преку нивната религија ја поседувале во Меглен. Исто така и реформите на Ататурк, бегството од земјата и модернизацијата многу го промениле религиозниот секојдневен живот. Тоа сепак може да даде и едно друго објаснување: при

моите разговори пред сè барав лица што сè уште го владееше мегленороманскиот. Од таму, само во исклучителни ситуации се наоѓав во кругови на луѓе кои свесно не сакаа да го зборуваат овој јазик. Капидан (1925, с. 12,19) известува дека влашкиот јазик и понатаму главно се зборувал во сиромашните семејства и дека оние што претпочитале да се откажат од влашкиот во полза на помачкиот биле најактивните муслимани. Така денес посебно активните муслимани можно е повеќе да не Власи.

Идентитет

Воопшто кај Мегленороманите специфичниот влашки идентитет е помалку изразен отколку кај Ароманите (за ова види кај BELKIS, 1996, KANL, 1999). Бидејќи Власите од Источна Тракија сочинуваат една многу мала и многу распрскана група, задржувањето на влашката свест сè до денешно време мора да нè чуди. Покрај влашкото потекло речиси сите што беа прашани го нагласуваа нивното *балканско* потекло.

За идентитетот на муслиманите Власи религијата играла решавачка улога. Таа ја зголемила можноста за идентификација со другите муслимански ентитети (пред сè Турци, помаци), а истовремено ги дистанцирала од јазичните роднини (Власите). Кај повеќето лица тоа резултирало со невообичаени двојни идентитети кои доволувале нивна идентификација и како Власи и како Турци. Идентификацијата со Турците е ограничена, дури и се нагласува дека човекот е балкански Турчин, румелиски Турчин или едноставно некој „од турска вероисповед“, а турските Турци се „други Турци“. Од друга страна, се ограничува идентификацијата и со Мегленороманите што останале во Меглен, а се нагласува дека Власите што останале во Македонија останале гавурлар/гаури (христијани) и единствено јазикот ги поврзувал. Што се однесува до идентификацијата со Турците, има една интересна ситуација, имено, две лица ми кажаа дека, а тоа го дознале од нивните родители, само по некој од Власите сакал да ги испрати своите деца во турското училиште што работело во Ноти.

Иако на еден дел од денешното меглено-влашко население во Грција и Турција приказната за исламизацијата му е позната на сличен начин, поедини лица различно се однесуваат кон неа. Некои на исламизацијата гледаат како на нешто непосакувано (од повеќето што останале во Меглен), други го потиснуваат очигледното христијанското минато на нивните предци (ова гледиште

го имаат многу Власи во Турција). Кај поедни лица можеше да се забележи дека моето распрашување им беше сомнително. Затоа некои ме замолија да не ги откривам нивните имиња во печатените изданија. Ми се чини дека за неколку години во Турција повеќе не ќе може да се сретне лице што ќе може да ја каже усната традиција за исламизацијата на заедницата. Младината одвај беше информирана за христијанското минато на нивните предци, а на старите исто така им се чини дека тоа е поважно да се потисне отколку да се раскажува. Се смета дека за неколку години и најстарите Мегленоромани во Турција, исто така како и повеќето помаци денес, ќе се бунат кога ќе им ги образлагаат „теориите“ за христијанското минато. Ова станува разбирливо ако се има на ум дека повеќето млади воопшто и не ја знаат оваа приказна.

Најјасното пројавување симпатии кон нивното христијанско минато го слушнав во 1997 година од еден 80-годишен Влаво во Шаркој:
„Ние сѐјанавме Турци, но во срцејто осѐјанавме христѐјјани. Поѐјјано си ја ѓродолживме лиѐјјурѐјјатиѐ.“

Еден друг 62-годишен соговорник во Хошкој вака размислуваше:
„Како иѐјјо Турциѐе во Грѐјја се чувсѐјјуваатѐ како Грѐјци, ѐјјака и јас се чувсѐјјувам како Турѐјин.“

Исто така и во секојдневието Власите не ги чувствуваат како фанатични муслимани. На пример, во Каламиш беше воочливо тоа што ѓамијата нема дури ни минаре. Исто така жителите не сокриваа дека ѓамијата најчесто е празна. И покрај апсолутното мнозинство на мегленските Власи во селото, постојано бил оца Турчин од азискиот дел. Секој што има читано за религиозниот фанатизам на муслиманите Власи од Ноти - а него го спомнуваат сите автори што го постиле тоа место - ќе ги изненадат овие изјави и набљудувања. При тоа треба да се забележи дека е можно мене, како немуслимански истражувач, свесно да ми давале такви одговори што би ми се допаднале.

Перспектива

Мешаните бракови помеѓу мегленските Власи и другите етнички групи денес се правило во Турција. Бидејќи јас не правев опширни генеалогии, беше забележано дека Власите повеќе се склони да се мешаат со други доселеници од македонскиот простор (Румелија) отколку со Турците што ги затекнале во Тракија. Најчесто, според сопствените кажувања на мештаните, доаѓало до бракови со помаци - но и воопшто врската со помациите мора да се означат како цвр-

та. Бев вчудовиден како нотијците од Каламиш ги знаеја речиси сите помачки жители од соседните села и ги одржуваа врските со нив, додека во исто така густо населените соседни турски села со децении ниту еднаш не биле кај нив (*јерли* - мештани). За помаците тие велеа: „Секако дека ги знаеме нив, па и тие се исто така Карачовали (Мегленци)“. Се смета дека мегленските Власи во Турција со време ќе се откажат од мегленороманскиот идентитет и со време нема да станат еднојазични со Турците туку ќе го јакнат славоговорниот елемент.

Веќе и пред размената на населението врските помеѓу христијаните и муслиманите Мегленоромани поради муслиманските бегови од Ноти беа нивна карактеристика. Од таму и не нè чуди што не постојат никакви контакти помеѓу мегленските Власи од Турција и оние од другите земји на Источна Европа. Ниту еден единствен соговорник во денешниот Меглен не можеше да даде податоци за тоа каде се иселило поранешното население од исламизираното село Ноти во Турција и каде може тоа денес да се најде. Додека во Турција старото население сè уште точно се сеќава од кој регион се доселило и во голем дел може да се сети на многу места, па дури и на поедини лица од соседните села во Меглен, затоа пак ниту во романска Добруца, ниту во магичното подрачје Меглен не се знае каде живеат муслиманите Власи денес. Во Романија одвај воопшто запознав мегленски Власи што знаеја за постоењето на исламизираните Власи. Исто толку малку во влашките населби во Турција се знае за остатокот на Мегленороманите што се иселиле во Романија. Дури и кога од некакви причини би дошло до интензивно негување на контактите помеѓу мегленските Власи во Турција и оние во Грција, Романија и Република Македонија, треба да се стравува дека нивната јазично-културна посебност не ќе може долго да биде зачувана.

Литература

Andrews, Peter Alford, Етнички групи во Република Турција, Литературни прилози кон Тибиншкиот атлас за Блискиот Исток, т. Б 60, Визбаден 1989.

Anonymus: Влашки Меглен, во: Глобус. Илустрирано списание за географија и етнологија. т. 61, Брауншвајг 1892а, с. 45-46.

Арвинте, Василе: Романците. Потекло, имиња на лица и покраини. Тибиншки литературни прилози за лингвистика, т. 114, Тибинген 1980.

Атанасов, Петар: Мегленороманите во: *Consiliul Culturii si Educatiei Socialiste*: Трактат за романската дијалектологија. Крајова 1984, с. 476-550.

Атанасов, Петар: Мегленороманите од нашите денови. Едно лингвистичко прифаќање. Архив-Балкан, Нова серија, литературен прилог, т. 7, Хамбург 1990.

Belkis, Dominique: Comment peut-on être Megleno-roumain? La construction historique d'une edintite ethnique. Vo: Martor. Reveue d' Anthropologie du Musee du Payson Roumain, br. 1, Букурешт 1966, с. 146-160.

Capidan, Theodor: Мегленоромани. Бд. 1. Istoria si graiul ior; 2. Популярна литература на Мегленороманите; 3. Речник Мегленоромански, Букурешт 1925 (т. 1), 1928 (т. 2), 1935 (т. 3).

Dahmen, Wolfgang & Johannes Kramer: Мегленороманското во: *Holtus, Günther & Edgar Radtke* Романистика во дискусијата. Тибинген 1986, с. 261-280.

Dahmen, Wolfgang: Романски: Ареална лингвистика III, Мегленоромански. Во: *Holtus Günther & Michael Metzeltin & Christian Schmitt* (изд.): Лексикон на романската лингвистика, т. 3, Тибинген 1989, с. 436-447.

Гермидис, Ангелос (Гермидис Ангелос): Το Γαῶξοπία τῆς Αἰθαρολίκοσ Σλακῆσ. Во: *Σλακῆσ*, бр. 46;, 1972, с. +-136.

Gorcevic, Spiridon: Македонија и Стара Србија, Виена 1889.

Haciu, Anastase N.: Aromanii, Comert, industrie, arte, expansiune, zcicilizatie, Focsani 1936.

Hahn, Johann G. von: Патување низ подрачјата на Дрим и Вардар. Виена 1863.

Institul Roman de Cercetari: Македонско-романска библиографија, Фрајбург 1984.

Ivanescu, Gheorghe: CiobanliMeglenoromani in sudul Transilvaniei, Oltenia si Muntenia. Graiul Rominilor din Imperiul Rominobulgar. Во: *Buletinul Institutului de Filologie Romans "Al. Philippide"*, br. 9, Iasi 1942, s. 161-179.

Јиречек, Константин Ј.: За Власите од Меглена. Во: Архив за словенска филологија, бр. 15, Лајпциг и Берлин 1893, с. 59-97.

Kahl, Thede: Етносот и просторното проширување на Ароманите во Југоисточна Европа. Министерски географски трудови, т. 43, Минстер 1999, с. 161

Kahl, Thede: Теренски истражувања за етносот на Ароманите и мегленските Власи. Во: *Freund, Bodo & Holger Jahnke*: Медитеранскиот простор на прагот на 21 век, Берлински географски трудови, т. 91, Берлин 2001, с. 65-71.

Kahl, Thede (Kal, Tede): Промена на етничките модели на идентичност кај бугарските Армни (Власи) и нејзините последици. Во: Бугарска етнологија, бр. 1/01, Софија 2001а, с. 5-25.

Kahl, Thede: Нови трудови за Ароманите и Мегленороманите. Коментирани библиографија. Балкан Архив, Нова серија, Хамбург 2002.

Kahl, Thede: За идентитетот, населувањето и културата на мегленските Власи (Мегленоромани). Теренски истражувања во Грција, Маке-

донија (БЈРМ), Романија и Турција. Извештаи од работното подрачје Истражување на развојот, Минстер 2002а, во печат.

Кичов, Васил (Кенчов, Васил): Избрани дела, т. 1-2, Софија 1970. препечатување

Katsanis, Nikólaos Ath.

Katsugiánis, Tilémachos M.

Kukúdis, Astérios

Лиманоски, Нијази (Лиманоски, Нијази): Исламизацијата на областа Меглен. во Гуровски, Стојан & Ристо Николовски & Трајко Огненовски: Фолклорот и етнологијата на Мариово и Меглен. Прилеп, Битола 1994, стр.267-273

Mélios, Lázaros A.

Младенов, Кирил: Областа Меглен во Македонија. Историско етнографски преглед и борби на народностите. Софија 1936.

Nenitescu, Ioan:

Nicolaides (Nicolaidy), Basil:

Papageorgíu, Maria G.:

Papageorgíu, Pétros N.:

Papahagi, Pericle N.:

Панагсафа, Дионисие: Влашки приказни од Меглене. Скопје 1997, с. 264

Рошев, Коле (Рошев, Коле): Македонските војводи низ собитијата и народните песни во Воденско и Мегленско. Скопје 1997.

Saramandu, Nikolae: Bibliographiearomana, meglenoromana si istororomana. Lucrari aparute in strainatate in perioada 1939-1990. Во: Fonetica se Dialectologie, Nr. X, Bucuresti 1991, s. 145-153.

Schramm, Gottfried: Рани судбини на Романците: Осум тези за локализирање на латинскиот континуитет во Југоисточна Европа. во: Schramm, Gottfried: Еден бедем се руши: римската граница на Дунав и инвазиите на 5-7 век во светлината на имиња и зборови. Југоисточноевропски трудови, т. 100, Минхен 1997, с. 275-343

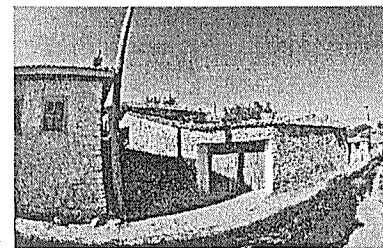
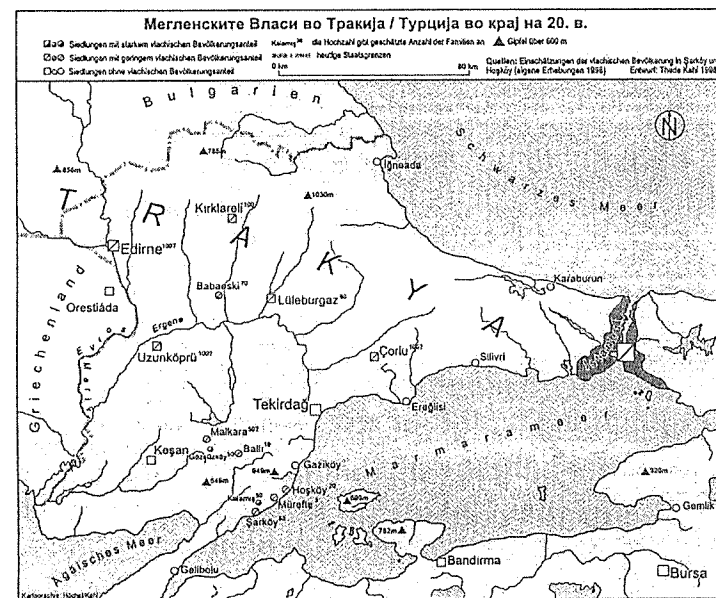
Siókis, Nikólaos:

Weigand, Gustav: Влахо-Меглен. Едно етнографско-филолошко истражување. Лајпциг 1892 (ново издание на проширениот научен ракопис од 1891).

Weigand, Gustav: Ароманите. Етнографско-филолошко-историски истражувања за народот на таканаречените Македо-романи или Цинцари. т. 1. Земја и луѓе, 2. Народна литература на Ароманите, Лајпциг 1894 (т.2), 1895 (т.1).

Wild, Beate: Меглеморомански јазичен атлас. Балкан - Архив, нова серија, литературен прилог, т. 2 Хамбург 1983.

Wild, Beate: Мегленороманската носија и нејзините ознаки. во: Балкан - Архив, нова серија, бр. 8, Хамбург 1983а, стр. 9-51.

Типична куќа во Каламиш

Рамадан Кара (роден во Н'те) во селото Каламиш

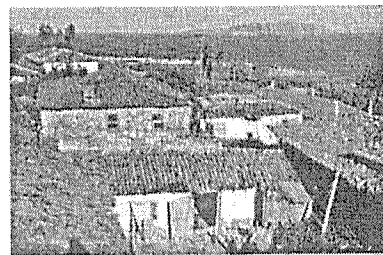
Селото Н'ти од Кожуф

Хусеин Каракоч (Hüseyin Karakoç)
со шупелка

Ѓозсузкој (Gözsuçköy) со поглед
на влашкото маало на десната страна

Архитектурата во Каламиш

Власи „Nāntinets“
во Ѓозсузкој (Gözsuçköy)

Влаинка „Nāntineatā“
и нејзината куќа
во Каламиш

Мегленските жени
„Nāntinetsi“ во Јукари,
Каламиш

М-р Драги ЃОРГИЕВ

БРИТАНСКИ ИЗВЕШТАЈ ОД 1880 ГОДИНА ЗА РОМАНСКАТА АКТИВНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА

Прилогот што овде го презентираме е направен врз основа на извештајот на британскиот генерален конзул во Солун, Џон Блант, испратен на 18 ноември 1880 г. до грофот Гравни, државен секретар на Велика Британија¹. Тој е направен врз основа на информациите што Блант ги добил од вицеконзулот Лонгворт² и од Италијанецот Станислав Печоли, вршител на должноста британски вицеконзул во Кавала³. Информациите и од двајцата вицеконзули се однесуваат на романската пропаганда во Македонија и Тесалија. Заедно со извештаите на Лонгворт и Печоли, генералниот конзул испратил и свое விடுвање на просветното движење што се одвивало меѓу, како што тој ги нарекува, Куцовласите во Македонија, Епир и Тесалија и кое било спроведувано од страна на Македонско-романското друштво од Букурешт⁴. Покрај романската, во овој извештај во извесна мера е засегната и грчката просветна пропаганда сред влашкото население, што овозможува сосема јасно да се види судирот меѓу овие две просветни пропаганди за придобивање на Власите од Македонија, Епир и Тесалија и во исто време да се насети риската поделба што постоела сред ова население на прогрчко и пророманско.

Според податоците што ги нуди извештајот, во гореспомнатите три области во 1880 г. имало вкупно петнаесет романски основни училишта. Дванаесет од нив обезбедувале верско и секуларно образование на романски јазик за 1 277 машки деца, а преостанатите три училишта истото образование го обезбедувале за 246 девојчиња. Училиштата за девојчињата биле основани во 1879, а од дванаесетте за машки деца првото било основано во 1864; потоа едно во 1867; две во 1875; две во 1876, четири во 1878 и едно во 1880 година. Распоредот на овие училишта по вилаети бил следниот: едно се наоѓало во вилаетот Солун; три во вилаетот Јанина; а другите 11, меѓу кои и трите училишта за девојчиња, биле во Битолскиот вилает.

Раководењето со овие училишта било во рацете на Апостол Маргарит⁵, а бројот на учителите што биле вработени и му помагале изнесувал 16, од кои три биле жени. Апостол Маргарит, според Блант, бил родум од Авдела, „куцовлашки град во Епир“, а образованието го стекнал во Букурешт⁶. Понатаму, британскиот генерален конзул наведува дека овој човек бил три во окото